

Samenvatting Geschiedenis Tijdvak 1 t/m 10



Samenvatting door een scholier

11691 woorden

23 mei 2011

★ 6,7

1011 keer beoordeeld

Vak

Geschiedenis

Methode

Werkplaats

Samenvatting Geschiedenis

Hoofdstuk 1: De tijd van jagers en boeren

Rond 10.000 voor Christus kwam er een einde aan de laatste ijstijd en vond in het Midden-Oosten de landbouwrevolutie plaats, waardoor mensen gingen leven in een landbouwsamenleving. Ze gingen graan verbouwen en geiten, schapen, varkens en runderen houden. Ze trokken niet langer rond, maar leefden op een vaste plaats. Rond 3000 voor Christus leefden de meeste Europeanen in een landbouwsamenleving. De prehistorische boeren hebben de hunebedden nagelaten, die vanaf 3500 voor Christus in Drenthe en omgeving werden gebouwd. Hunebedden waren grafkamers van belangrijke doden. Deze prehistorische boeren hadden dus een cultuur met voorouderverering en geloof in een hiernamaals.

1.1 Het leven van jagers en verzamelaars

De jagers en verzamelaars leefden in kleine groepjes zo tussen de 10 en 25 mensen. Als er op 1 plek niet meer genoeg voedsel was, vertrokken de jagers en verzamelaars.

De mannen gingen op jacht, en de vrouwen hadden de zorg voor de kinderen en zij zochten ook voedsel zoals paddenstoelen, bessen en knollen. De jagers en verzamelaars hebben waarschijnlijk heel veel afgeweten van de natuur, ze wisten bijvoorbeeld op welke plek en in welk seizoen het meeste voedsel te vinden was.

De jagers en verzamelaars waren niet alleen erg slim ze waren ook heel erg handig. Van vuursteen maakten ze messen, pijlpunten en krabbers. Van botten en van het gewei van een edelhert werden priemen, bijlen en andere werktuigen gemaakt. Vezels van moerasplanten werden gebruikt om touw, fuiken en manden van te maken. Er werden grotschilderingen gemaakt. Ze sneden beeldjes uit bot en uit hout.

Ötzi werd in 1991 gevonden in de Ötztaler Alpen. Zijn lichaam had al die tijd in het ijs gelegen en was zo bewaard gebleven. He stuk brood (einkorn) dat in zijn darmen gevonden werd, wijst erop dat Ötzi contact

had met landbouwers.

1.2 Het ontstaan van de landbouw

Rond 10.000 v.C veranderde de leefwijze van de mensen. De jagers en verzamelaars trokken niet meer rond. Het werden boeren. Dit was zo'n grote overgang dat we spreken van een landbouwrevolutie. De landbouwrevolutie begon in de Vruchtbare Halvemaan. Dat is een gebied dat zich uitstrekt van het Nijldal naar Israël, Libanon, Jordanië, Syrië en Irak. In deze verschillende gebieden groeiden verschillende graansoorten. Deze graansoorten werden eerst verzameld door de Nomaden. Met de kennis die ze opdeden over deze planten, gingen ze de zaden zelf planten. In het begin waren deze agrarische producten een aanvulling op het verzamelde en gejaagde voedsel, maar uiteindelijk werden ze de belangrijkste voedselbron. De landbouwers gingen ook runderen, geiten en schapen die in het wild liepen, temmen. Brood en melk kwamen op het menu.

Van verzamelaars werden de prehistorische mensen voedselproducenten. Ze waren niet meer afhankelijk van wat ze vonden, maar brachten het land in cultuur en kregen zo meer greep op de natuur.

De landbouwsamenleving verschilde helemaal met de samenleving van de jagers en verzamelaars. Boeren trokken niet meer rond, maar woonden in dorpen bij hun akkers. De landbouw stimuleerde uitvindingen en ontdekkingen, waardoor de productie geleidelijk toenam. Ze vonden het wiel en de ploeg uit. Ze kwamen erachter dat je klei kon bakken en zo konden ze potten van aardewerk maken waarin ze hun voorraden konden bewaren. Ze volgden de bewegingen van de zon en de maan, en op basis daarvan maakten ze de eerste kalenders. Hierdoor wisten ze wanneer het de beste tijd was om te zaaien en te oogsten.

1.3 De eerste steden

Ieder jaar overstroomden de rivieren De Eufraat en de Tigris. Dit was het gevolg van de smeltende ijskappen in het Noorden. De slib die achterbleef was zeer geschikt voor de landbouw. De boeren bouwden dijken om de overstromingen onder controle te krijgen. Iets verder van de rivier af bouwden ze irrigatiesystemen. Op een gegeven moment gingen de boeren meer produceren, dan dat ze voor eigen gebruik nodig hadden.

Twee belangrijke gevolgen hiervan waren:

- Andere boeren konden zich specialiseren op ander gebied, zoals het maken van gereedschap en kleding
- Handeldrijven met de overschotten

Hierdoor ontstonden sociale verschillen. Door de toename van de landbouwproductie konden ook steeds meer mensen in een klein gebied wonen. Sommige dorpen groeiden uit tot steden.

In een gewonen landbouwnederzetting woonden ongeveer 400 mensen.

Na Jericho en Catal Hüyük volgden er meer stedelijke beschavingen. Een stedelijke beschaving is een ontwikkeling van gewoonten, gebruiken, technische kennis, omgangsvormen, maatschappelijke verhoudingen, etc.

In Somerië lag een tempel. Priesters voerden vanaf hier rituelen uit, coördineerden het irrigatie systeem en hielden toezicht op de verdeling van het graan en op de handel.

Begrippen hoofdstuk 1

Agrarisch; Heeft betrekking op de landbouw. Landbouw wordt tegenwoordig onderverdeeld in akkerbouw, veelteelt, tuinbouw en bosbouw. Graan en vlees zijn agrarische producten. Boeren werken in den agrarische beroepensector.

Cultuur; oorspronkelijk betekend het woord cultuur het verbouwen van gewassen. Natuur wordt daarmee in cultuur gebracht. Tegenwoordig wordt er ook beschaving mee bedoeld, de totale manier van leven, doen en denken van de mens. Zoals; taal, godsdienst, eten, normen en waarden. In beperkte zin heeft cultuur betrekking op kunst, ontspanning en vermaak.

Samenleving van jagers en verzamelaars;

Samenleving van nomaden die leven van wat ze vinden in de natuur. Ze jagen, vissen en verzamelen voedsel. De jagers en verzamelaars leefden in kleine groepje van enkele tientallen. Gedurende het grootste deel van de prehistorie leefden mensen als jagers en verzamelaars.

Landbouwsamenleving; Samenleving waarin de landbouw een overheersend middel van bestaan is en waarin steden met handel en ambachten vrijwel niet voorkomen. In het Midden - Oosten gingen jagers en verzamelaars van 10.000 v.C aan landbouw doen.

Landbouwrevolutie; ingrijpende verandering waarbij mensen op de landbouw overgaan van een samenleving van jagen en verzamelen naar een landbouwsamenleving.

Steden; Plaatsen waar grotere groepen mensen bijeenwonen, afgescheiden van het platteland. Voor de moderne tijd gebeurde die afscheiding vaak door middel van een muur of wal. Steden hadden vaak een eigen bestuur en munt. In steden ontstond al snel een arbeidsverdeling. Een deel van de stadbewoners hield zich niet bezig met de voedselproductie.

Hoofdstuk 2: De tijd van Grieken en Romeinen

De tijd van 3000 voor Christus t/m 500 na Christus kunnen we opdelen in de oudheid en in de tijd van de Grieken en de Romeinen. In deze lange periode hebben veel hoogontwikkelde culturen bestaan. Vanaf 3000 voor Christus ontstonden er hoog ontwikkelde culturen. Vooral langs grote rivieren, zoals de Nijl, de Tigris, de Eufraat en de Indus. In de vruchtbare rivierdalen ontwikkelden landbouwsamenlevingen zich tot landbouw stedelijke (agrarisch-urbane) samenlevingen.

Er ontstonden stadsstaten, bestuurd door vorsten, vaak met zowel politieke als religieuze macht. Kenmerkend voor deze culturen waren de sociale hiërarchie, de polytheïstische godsdiensten (godsdiensten met meerdere goden) en het gebruik van het schrift.

Na de verovering van het Perzische rijk onder leiding van Alexander de Grote, ontstond een Grieks – Perzische cultuur (hellenisme). Andere culturen die in opkomst waren, waren het Hindoeïsme, het Boeddhisme en het grote keizerrijk van China. De Chinese Muur werd gebouwd tegen invallen van de nomadische Hunnen.

Rond het jaar 2.000 v.C ontstond op Kreta de Minoïsche cultuur. Dit was de eerste hoge ontwikkelde beschaving van Europa. Op het vaste land van Griekenland was er de Myceense cultuur van de ‘oude’ Grieken. In deze tijd spelen de verhalen die Homerus opschreef in de Ilias en de Odysee. Vanaf deze tijd stichtten de Grieken ook kolonies in Italië, langs de Zwarte zee en het oosten van de Middellandse Zee, waardoor de Griekse cultuur in een groot gebied verspreid raakte.

In de 2e eeuw voor Christus werd Griekenland bij het Romeinse rijk getrokken.

Het Romeinse rijk groeide en groeide. Rome groeide in de 4de en 3de eeuw voor Christus uit tot een groot imperium dat heel Italië beheerste. Na Italië verlegde de Romeinen hun grenzen aan alle kanten. Rond 117 na Christus was het Romeinse rijk op z'n grootst. Er kwamen steden met een landbouwstedelijke samenlevingen en een geldeconomie.

Er kwam volksverhuizingen op gang en veel Germaanse volken trokken naar het Romeinse rijk, waardoor het westen in verval raakte. Daarom benoemde keizer Constantijn het Griekse Byzantium tot de hoofdstad Constantinopel (rijk van Constantijn). In 395 splitste het Romeinse rijk in een Oostelijk gedeelte en in een Westelijk gedeelte. Constantijn bekeerde zich tot het christendom, dat de officiële godsdienst van het rijk werd.

Vanaf 57 voor Christus kwamen de Romeinen naar Nederland. Ze veroverden Nederland tot aan de Rijn. Tussen 50 voor Christus en 12 voor Christus vestigden de Bataven en de Canninefaten zich in Nederland. Andere volkeren in Nederland waren de Kelten, de Franken, de Friezen en de Saksen.

2.1 Wetenschap en politieke in de Griekse stadsstaat

Hellas, zo noemde de Grieken hun leefwereld, was niet een centraal geregeerd rijk, maar onderverdeeld in verschillende stadsstaten (poleis). Het was een landbouwstedelijke samenleving. De stadstaten waren niet echt groot, hoogstens met een paar duizend inwoners, behalve Athene telde in den 5e eeuw voor Christus al 250.000 inwoners.

Alle stadsstaten hadden een eigen leger, eigen munten en een onafhankelijk bestuur. Er waren veel verschillende regeringsvormen, zoals een monarchie (een koning), een tirannie, een aristocratie (regering

van de besten, families), oligarchie (een paar mannen) of een democratie (volk). De regeringsvormen wisselden elkaar vaak af, tot Kleistenes de macht greep. Hij voerde in 507 voor Christus de democratie in en gaf de al bestaande volksvergaderingen (ekklesia) de hoogste macht. De ekklesia zorgde voor stemrecht van alle vrije Atheense mannen en iedere burger kon voortaan deelnemen aan de volksvergadering en meebeslissen. Vrouwen, kinderen en slaven (de grote meerderheid), waren van het burgerschap afgesloten. De ekklesia besliste over wetten, koos de militaire commandant en andere leiders en controleerde de ambtenaren en bestuurders. Als er een nieuwe wet moest komen, moesten er meer dan 6.000 mannen aanwezig zijn. Iemand die zo'n menigte toe wilde spreken, moest een goede spreker zijn, dus gingen velen bij een sofist (een rondtrekkende filosoof) in de leer.

De democratie hield bijna 200 jaar stand. Maar voor de Grieken was democratie niet het beste politieke systeem. Het duidelijkste alternatief was Sparta, dat een strak georganiseerde, militaire aristocratie was. De grote filosofen voelden meer voor een oligarchie of een aristocratie. De filosoof Socrates vond dat de democratische leiders geen andere keus hadden dan hun principes te verloochenen en de mensen naar de mond te praten. Plato een leerling van Socrates vond de democratie de dictatuur van de armen. Zijn ideaal beeld was een republiek waarin de filosofen de macht hadden.

Toch ontstond de filosofie buiten Athene. De filosofen gingen op een wetenschappelijke manier nadenken over de natuur. Filosofen betekend letterlijk 'liefhebbers van de wijsheid'. Waar de Griekse filosofen zich mee bezighielden, zijn nu allemaal aparte takken van wetenschap: biologie, astronomie, natuurkunde, wiskunde en politicologie.

2.2 Het Romeinse Imperium

Rome werd gesticht in 754 voor Christus. De Romeinen gingen vanaf de 5de eeuw v.C steeds meer gebieden veroveren, zo werd het Romeinse rijk groter. Rome was nog een republiek, maar steeds meer krijgsheren trokken de macht naar zich toe. De meest succesvolle was Julius Caesar. Caesar greep in 48 voor Christus de alleenheerschappij.

In 27 voor Christus stichtte zijn opvolger Augustus een keizerrijk. Daarin was het militaire leger erg belangrijk, om de grens te verdedigen van wel duizenden kilometers lang. In het noorden van Brittanie liet keizer Hadrianus een 130 km lange muur bouwen om het rijk te beschermen tegen de 'barbaren'. Binnen het Imperium Romanum heersten welvaart, rust en vrede: de pax romana.

De Romeinen hadden een paar dingen waar ze echt in uitblonden, zoals hardheid, taaheid, discipline en organisatie.

Door hun organisatiekracht maakten ze van hun enorme rijk een geordend en stabiel bouwwerk. Het rijk werd geregeerd vanuit een centraal punt: Rome. In de provincies regeerden gouverneurs vanuit provinciehoofdsteden, die de Romeinen in het hele rijk hadden gesticht. De gouverneurs hieven belasting, zo kon het leger worden betaald. Ook werden er verharde wegen mee aangelegd.

Er ontstond een samensmelting van 2 culturen, een Grieks-Romeinse mengcultuur, waarin Romeinse hardheid en Griekse fijnzinnigheid waren gecombineerd. De Romeinen hadden diep respect voor de Griekse cultuur. Er moesten verschillende mensen vanuit Griekenland naar het Romeinse rijk komen, zoals artsen, schrijvers, beeldhouwers en bouwmeesters. De Romeinen gingen alles nabootsen van de Grieken. Overal waar de Romeinen kwamen, bouwden ze aquaducten, bruggen, amfiteaters en triomfbogen. Op kruispunten van wegen stichtten ze steden volgens een Romeins recept, namelijk met een marktplein (forum), tempels in Griekse stijl gebouwd en straten in 'schaakbordpatroon' (bijvoorbeeld Keulen). De Romeinen waren tolerant tegen over andere culturen. Onderworpen volken mochten hun cultuur en godsdienst handhaven. Maar dat betekende niet dat ze door de Romeinen werden beïnvloed. Het leger bevorderde de romanisering. De grens tussen het Romaanse en het Germaanse rijk komt ook bijna overeen met het taal gebruik van de Romeinen en Grieken.

2.3 De Griekse – Romeinse cultuur

De Griekse kunst was in het begin zeer beïnvloed door de Egyptische kunst. De kunstwerken waren vaak zonder rondingen en stijf. De Grieken ontdekten dat ze veel meer konden doen met de beelden om ze levendiger te maken, zoals bijvoorbeeld een glimlach beeldhouwen of de benen wat lossen van de grond maken, armen in een andere stand beeldhouwen. De afbeeldingen die ze maakten waren goden dus ze moesten perfect zijn. De perfectie werd dan ook gezien als goddelijk. De mooiste beelden werden gemaakt in de 5e eeuw voor Christus. Dit wordt ook wel de klassieke periode genoemd.

Robuust en sober 😊 In de 7e eeuw voor Christus werden er tempels gebouwd in Dorische stijl

Ionische stijl 😊 Later werden de beelden vrolijker, ranker en van boven tot onder versierd

In 447 voor Christus werden tempels en gebouwen weer opgebouwd. Er moesten mooiere en ook vooral grotere gebouwen komen. Beeldhouwer Phidias en de 2 bouwmeesters Kallikrates en Iktinos kregen de opdracht om een tempel te bouwen voor Athena (godin) op de Akropolis.

In het begin konden de Romeinse kooplieden de vraag naar Griekse beelden maar net aan. Daarom bedachten handige zakenlieden om in Rome ateliers in te richten waar goede beeldhouwers Griekse 'originelen' konden produceren. Daardoor weten wij hoe de Griekse beelden eruit zagen, want veel oorspronkelijke beelden zijn verloren gegaan.

Op een gegeven moment ontwikkelden de Romeinen een eigen stijl. De Griekse beeldhouwers gingen voor een ideaal, maar de Romeinse beeldhouwers gingen realistische portretten beeldhouwen.

De Romeinen leverden ook knappe prestaties op het gebied van de bouwkunst.

In bijna iedere Nederlandse stad is wel een gebouw te vinden met een klassiek uiterlijk.

2.4 Romeinen en Germanen

Caesar veroverde tussen 58 en 52 voor Christus heel Gallië en een deel van Germanië. In 12 voor Christus trokken de Romeinse troepen Nederland binnen. Keizer Augustus wilde het rijk uitbreiden tot aan de Elbe. Maar in 9 na Christus werd het Romeinse Leger in de pan gehakt door Germaanse stammen. Daarom trokken de Romeinen zich terug, de Rijn bleef 400 jaar de grens.

Germanen deden aan landbouw en dreeven handel in het grensgebied met de Romeinen, aan wie ze ondermeer huiden leverden. Romeinen noemden alle volken waarvan ze de taal niet kenden of de cultuur niet begrepen, barbaren, zo dus ook de Germanen.

Romeinen keken op de Germanen neer, maar hadden ontzag voor hun onverschrokkenheid. Toen de grens zo in verval raakte trokken de Germaanse krijgsheren en hun volgelingen het rijk binnen. Zij stichtten daar eigen koninkrijken en gingen de oorspronkelijke bevolking overheersen. De Germanen bewonderden de Romeinen, en wilden hun cultuur niet vernietigen, maar overnemen; ze namen de Romaanse talen en gewoonten over.

2.5 Jodendom en Christendom

Het Joodse volk weigerde de Romeinse keizer als een god te vereren. In hun godsdienst was plaats voor één god: Jahweh. Monotheïstisch godsdiensten zijn geloven met één god (Jodendom, Christendom en Islam). Abraham zag volgens die geschiedenis als eerste in dat er maar één God was die hemel en aarde had geschapen. Abraham zou een nomade zijn geweest die op aanwijzing van God terecht kwam in Kanaän (Israël/Palestina). Abrahams nakomelingen trokken, mogelijk vanwege hongersnood, naar Egypte. Ze woonden en werkten daar tot de Farao hen tot slavernij dwong. Onder leiding van de profeet Mozes gingen ze in de 13e eeuw v.C. terug naar 'het beloofde land' Kanaän. Op de berg Sinaï ontving Mozes de tien geboden die later ook voor de Christenen gingen gelden.

Rond 1000 voor Christus verenigden de joodse stammen zich in het koninkrijk Israël, onder de koningen Saul, David en Salomo. Maar het koninkrijk viel in 926 voor Christus uiteen, een deel ging Juda heten. De inwoners werden Judeërs (joden) genoemd. In de Tenach staat: 'maar ooit, zou de Messias komen die hen zou verlossen van vreemde overheersers'.

De bijbel is het heilige boek van de Christenen die bestond uit het oude testament (de Tenach) en de nieuwe testament (evangeliën).

Tussen 26 en 30 na Christus trok volgens de Bijbel in Judea en het noordelijker gelegen Galilea een man (Jezus van Nazareth) rond die naastenliefde predikte en het opnam voor armen en zieken. In 30 na Christus arresteerden de Romeinen hem.

Zij kruisigden hem en hij werd begraven in een grot. Maar hij stond na drie dagen weer op. In het begin van de 2e eeuw na Christus werden de volgelingen van Christus voor het eerst Christenen genoemd. Geleidelijk ontstond een onoverbrugbare kloof tussen Jodendom en Christendom.

De eerste volgelingen van Christus vormden een stroming binnen het jodendom. In het begin van de 2e

eeuw na Christus werden de volgelingen van Christus voor het eerst christenen genoemd. Geleidelijk ontstond een onoverbrugbare kloof tussen jodendom en christendom.

De christenen werden in het Romeinse rijk vervolgd omdat ze de keizer niet vereerden. In 312 gaf keizer Constantijn de christenen godsdienstvrijheid. Hij bekeerde zich tot christendom en keizer Theodosius I verhief het in 394 zelfs tot een staatgodsdienst en verbood de andere godsdiensten. Constantijn organiseerde concilies (kerkelijke bijeenkomsten) waarbij de bisschoppen een geloofsbelijdenis en een orthodoxe geloofsleer vast moesten leggen.

Begrippen hoofdstuk 2

Christelijke jaartelling: De in 525 door paus Johannes 1 ingestelde jaartelling, waarbij de jaren tellen vanaf het jaar waarin Christus geboren zou zijn (jaar 1). Het Latijnse anno Domini (afgekort AD) betekent: in het jaar van onze Heer.

Joodse jaartelling: Jaartelling van joden, waarin de jaren tellen vanaf het jaar waarin God de wereld zou hebben geschapen, volgens de christelijke jaartelling in 3760 voor Christus.

Landbouwstedelijke samenleving: Synoniem: agrarisch-stedelijke of agrarisch-urbane samenleving. Een samenleving waarin de meerderheid van de bevolking op het platteland woont en in de landbouw werkt; een minderheid woont in steden, die centra van handel en nijverheid en bestuurscentra zijn. In de grote rijken van de oudheid en in de Griekse stadsstaten waren landbouwstedelijke samenlevingen.

Hoofdstuk 3: De tijd van monniken en ridders

3.1 De opkomst van de islam

In 610 na Christus wilde de Arabische koopman Mohammed in wanhoop van een berg springen, toen hij een stem uit de hemel hoorde die hem opriep om Allahs woord door te geven. Vanaf die dag kreeg Mohammed visioenen waarin hij God meende te horen spreken. De profeet zei dat wat hij van Allah te horen kreeg hardop, en na zijn dood werden al deze dingen opgeschreven in de Koran. Zo ontstond de islam.

De overeenkomsten met het christendom en Jodendom waren dat alle drie leerden dat er èèn god is, die kan worden gekend via de openbaring in een heilig boek, ze geloofden in een individueel leven na de dood, waarin goeden en slechten gescheiden worden en het geloof gaf normen van goed en kwaad. Volgens de

Koran was Allah dezelfde die zich eerder via Mozes (voor de joden) en via Jezus (voor de christenen) bekend had gemaakt.

De islam was een universele godsdienst. Dat betekent dat zij zich richtte tot de hele mensheid. De moslims waren verplicht om de islam te verbreiden.

Mohammed werd in 62 verdreven uit Mekka en vestigde zich in Medina, een gebeurtenis die het begin is van de islamitische jaartelling. In Medina kreeg Mohammed de politieke macht, zodat dit de eerste islamitische staat werd.

In 630 veroverde Mohammed zonder bloedvergieten Mekka. Na de dood van Mohammed veroverde de islam een ontzettend groot gebied. Ook in Europa drongen ze door. Daar werden ze na lange tijd weer teruggedreven maar de Turken hadden de islam overgenomen en maakten deel uit van Europa. In Europa zouden altijd moslims blijven.

De passie waarmee de islam streed werd bevorderd door de beloning die hen wachtte: wie in de heilige oorlog (jihad) sneuvelde, ging rechtstreeks naar het paradijs.

De moslims stonden het heidendom niet toe, maar waren tegenover christenen en joden erg tolerant.

3.2 Hofstelsel en horigheid

In vergelijking met de islamitische wereld maakte Europa in de vroege middeleeuwen een armzalige indruk. Van het Romeinse rijk waren alleen nog ruïnes over. Steden en wegen waren bijna verdwenen. Handel was er bijna niet meer. De gekrompen bevolking leefde op het platteland.

Toch waren de nog bestaande steden van levensbelang. Het waren de centra van waaruit het rijk werd georganiseerd, van waaruit handel werd bedreven en de cultuur bloeide. De landbouwsamenleving was grotendeels autarkisch, dat betekent dat mensen leefden van de opbrengst van het eigen land en consumeerden het grootste deel zelf. Het was een karig bestaan, honger en gebrek lagen altijd op de loer. En de boeren werden overheerst, onderdrukt of zelfs geterroriseerd door de adellijke heren van wie ze afhankelijk waren.

De horigheid ontstond in de nadagen van het Romeinse Rijk. In de 4e eeuw daalde de agrarische productie dramatisch. Om een verdere daling te voorkomen werd het boeren verboden hun grond te verlaten. Boeren voelden zich gedwongen om zich onder bescherming te stellen van grootgrondbezitters. In ruil voor die bescherming gingen ze allerlei verplichtingen aan. Zo ontstond ook het hofstelsel. Daarbij had de grootgrondbezitter op zijn landgoed (domein) een centrum, het hof, van waaruit hij zijn gehele gebied beheerste. Dit domein was in tweeën gesplitst, het ene deel (vroomland), was van de heer zelf, en het andere deel (hoevenland), was van de boeren. De boeren moesten hier voor herendiensten bewijzen. Hofstelsel en horigheid waren in grote delen van Europa overheersend.

3.3 Het feodale stelsel

In 800 kroonde de Paus koning Karel de Grote tot keizer. Hij zij als heerser over de opvolger zijn van de Romeinse keizers. Maar het verschil werd enorm. In de plaats van de verdwenen Romeinse overheid kwam een nieuw bestuurssysteem, namelijk: het feodale stelsel.

Omdat er geen goede wegen meer waren, konden heersers alleen in een beperkt gebied hun gezag doen gelden. Koningen waren afhankelijk van lagere heren. Door al deze persoonlijke banden ontstond het feodalisme. Dit kwam erop neer dat een heer een stuk grond of een ambt in leen gaf aan een dienaar, de vazal of leenman. In ruil zwoer de vazal dat hij zijn leenheer zijn leven lang trouw met raad en daad zou dienen. Meestal kwam dat neer op krijgsdienst te paard.

Clovis, een krijgshere, onderwierp rond 500 bijna heel Gallie. In de 8e eeuw had het Frankrijk weer een aantal sterke heersers, zoals Karel Martel, Pippijn de Korte en Karel de Grote. Karel de Grote werd de machtigste Europese vorst van de vroege Middeleeuwen. Hij vergrootte zijn rijk. Door technische verbeteringen werden voor het eerst in Europa ridders (adellijke ruiters) te paard beter dan het voetvolk. Ze kregen betere zwaarden, lansen, een maliënkolder en een stijgbeugel.

Karel verdeelde zijn rijk in een paar honderd districten (gouwen), die elk een graaf/hertog aan het hoofd kregen. Ze moesten namens hem in hun gebied recht spreken, besturen, etc. In ruil kregen ze hun ambt in leen met daarbij bijbehorende burcht, belastingrechten en domeinen.

De vazallen gingen hun leen zien als erfelijk bezit en probeerden het aan hun kinderen door te geven. Hierdoor verminderde steeds meer het idee van gezag. Het gevolg van dit alles was dat rond het jaar 1000 in grote delen van Europa de feitelijke macht in handen was van kleinere kasteelheren. Ze hieven belasting en terroriseerden de bevolking met eigen legertjes die op hun kasteel woonden.

3.4 Christendom in Europa

De veroveringen van Karel de Grote bevorderden ook de verbreiding van het christendom. De christenen zagen de bekering van de heidenen als plicht van naastenliefde. Toch kwam het christendom in de verdrukking, onder andere door de Germaanse invasies. Een keerpunt was de bekering van Clovis. Tegelijk begon de paus vanuit Rome de kerstening (bekering tot het christendom) te bevorderen. Karel de Grote drong het christendom met geweld op. De bisschop van Rome, de paus, was uitgegroeid tot leider van de kerk. Toen de paus eiste dat hij ook Byzantium werd gehoorzaamd, kwam het in 1054 tot een breuk, die nooit meer is geheeld.

Begrippen hoofdstuk 3

Adel: De hoogste maatschappelijke laag in de middeleeuwen, naast de hoge geestelijkheid.

Agrarische cultuur: Cultuur waarin landbouw het overheersende middel van bestaan is en er geen of nauwelijks steden met handel en ambachten zijn.

Bisschop: De hoogste christelijke geestelijke in een stad met bijbehorende provincie.

Monnik: Geestelijke die afgesloten van de wereld leeft, om zich geheel aan het geloof te wijden.

Hoofdstuk 4: De tijd van steden en staten

De tijd van steden en staten was de tijd van 1000 tot 1500. Vanaf de 11e eeuw kwam de landbouwstedelijke (agrarisch-urbane) samenleving opnieuw tot ontwikkeling.

4.1 De opkomst van steden

Na het jaar 1000 hielden in Europa de invallen op van agressieve volken, zoals de Hunnen en Vikingen. Dat zorgde voor rust. In drie eeuwen verdubbelde de bevolking. De economie groeide en opnieuw kwamen steden op.

De groeiende bevolking kon worden gevoed doordat de landbouw werd uitgebreid en verbeterd. In een jaar was er genoeg oogstoverschot om te verhandelen. Boeren verkochten hun producten (ook wijn en vlees), op de markten die ontstonden waar wegen elkaar kruisten, of bij kloosters en kastelen. Op deze plaatsen groeiden nieuwe steden. Steden werden nog meer afhankelijk van de boeren uit de omgeving.

De stad en de handel hoorden bij elkaar. Ook kwamen er ambachten (beroepen waarbij met geschoold handwerk een product wordt gemaakt of bewerkt) bij, zoals bakkers, timmerlui en wevers.

Maar in sommige gebieden/landen werden steden zo rijk en groot (bijvoorbeeld Venetië), dat ze staten op zich werden: stadsstaten.

4.2 De stedelijke burgerij

De eerste stadsbewoners beleefden een unieke vrijheid. Ze hadden van de graaf of hertog toestemming gekregen om een aparte gemeenschap te vormen, met een eigen bestuur en eigen rechtspraak. In ruil betaalden de stadsbewoners belasting. De heer liet wel iemand in de stad toezicht houden, de schout of baljuw. De heren werden minder afhankelijk van de opbrengst van hun eigen land en hadden ook de horigen niet meer nodig. De invloed van de adel nam hierdoor wel af.

Door slechte hygiëne en grote branden dreigde er vaak hongersnood. Daarom moest de stadsbevolking voortdurend worden aangevuld met nieuwe burgers van het platteland. De horigheid verdween. Nieuwe

dorpen die ontstonden, konden ook privileges (speciale rechten) krijgen van hun heer.

Van het geld van de belasting werden muren, pleinen en bruggen gebouwd om vijandige volken buiten te houden. Ambachtslieden vormden per beroepsgroep een gilde (samenwerkingsverband van ambachtslieden). Een gilde zorgde voor de leden van de wieg tot het graf, regelde de opleiding in het ambacht, lette erop dat de producten van goede kwaliteit waren, stelde prijzen vast en zorgde ervoor dat buitenstaanders niet hetzelfde beroep konden uitoefenen in de stad. Binnen een gilde waren meesters de baas over de leerlingen. Als een leerling zijn opleiding had voltooid, werd hij gezet.

In de steden waren de kooplieden (patriciërs) erg rijk. Vaak was het maar een handjevol families. Tussen deze families waren vaak grote ruzies.

4.3 Staatsvorming en centralisatie

Waar voorheen de koningen van het ene hof naar het andere reisde om hun macht te bevestigen, kozen vorsten nu een stad als centrale plaats en probeerden van daaruit steeds meer macht te krijgen in hun koninkrijk. Dit noemen we centralisatie.

Het begin van staatsvorming bestond uit:

Koningen hieven belasting, met het geld konden ze de trouw van hun leenmannen 'kopen', en legers en ambtenaren betalen, met behulp van de ambtenaren probeerden koningen regels in te voeren die voor alle inwoners van hun rijk golden en ze traden op als hoogste rechter.

De machtige hertogen hadden het recht om samen hun koning te kiezen, die vervolgens kon proberen keizer te worden. Maar het lukte alleen de sterkste keizers om de macht van de grote hertogen wat te beperken. De hertogen waren niet afhankelijk van de keizer.

De adel werd minder machtig. Leenmannen waren niet meer veilig in hun kasteel door de opkomst van een nieuw wapen: het kanon. Maar de koning had door de centralisatie wel steeds meer geld nodig, en daarvoor was hij onder andere afhankelijk van de adel. Om daarover afspraken te maken ontstonden de parlementen (volksvertegenwoordiging) of Staten-Generaal. Dit waren vergaderingen van de drie standen: adel, geestelijkheid en burgers. De vorst deed het parlement beloften in ruil voor geld en andere steun.

4.4 Kerk en staat

De Duitse keizer en de paus zagen zichzelf in de middeleeuwen allebei als de opvolger en erfgenaam van de Romeinse keizers. Dit leidde in de 11e eeuw tot een hevig conflict. Vorsten en andere leken (mensen die niet tot de geestelijkheid behoorden), mochten zich niet bemoeien met de kerk. De paus vond dat hij keizers af mocht zetten als ze tegen de wil van God ingingen. De keizer had flink wat invloed in de kerk,

dus hij vond, evenals andere wereldlijke (alles wat buiten het geestelijke leven valt) heersers dat het zo moest blijven dat hij het laatste woord had. Zo gaf hij de bisschoppen in zijn rijk bij hun benoeming de bijbehorende staf en ring. Met deze overhandiging (investituur) van de symbolen van hun geestelijke macht, had hij hun benoeming in de hand. De bisschoppen waren steunpilaren van de macht van de keizer, omdat hij ze wereldlijke macht gaf als hertog of graaf.

Op een gegeven moment deed de paus de keizer in de ban (hij mocht dus geen keizer meer zijn, verbood iedereen hem te gehoorzamen en hij mocht niets meer met de kerk te maken hebben).

Vanaf de 12e eeuw was het college van kardinalen in Rome het hoogste orgaan binnen de geestelijkheid. Uiteindelijk liep de strijd om de macht uit op een scheiding tussen van kerkelijke en wereldlijke macht., van kerk en staat.

Er ontstonden massale bewegingen die zich verzetten tegen misstanden in de kerk en tegen onderdelen van de kerkelijke leer. De kerk vervolgende op haar beurt de 'kettters' die van het volgens haar juiste pad afweken.

4.5 Christelijke Europa en de buitenwereld

Op het concilie van Clermont in 1095 riep paus Urbanus 2 de christelijke wereld op om het onderlinge geweld te staken, en naar Jeruzalem te gaan, om geloofsgenoten te beschermen in het Heilige Land. Hij riep de mensen op tot een heilige oorlog tegen de islam. Het was het begin van de kruistochten.

In 1099 veroverde het kruisleger Jeruzalem, en moordde een groot deel van inwoners uit, zowel moslims als joden. Een deel van de troepen hadden het leger toen al verlaten en vormden kruisvaarderstaatjes.

Jeruzalem werd weer terugveroverd door de Turmenen en de christenen konden ongedeerd vertrekken.

Er ontstonden handelsposten en plantages, dit werd later een economisch succes en legden de basis voor de latere Europese expansie (uitbreiding) over de hele wereld.

Begrippen hoofdstuk 4

Staatsvorming: De ontwikkeling waarbij een gebied steeds meer als eenheid wordt bestuurd, door een overheid, vanuit een hoofdstad.

Inquisitie: Kerkelijke rechtbank die kettters onderzocht en bestrafte, ter bescherming van het christelijk geloof.

Investituurstrijd: De strijd over de vraag wie besliste over de benoeming van hoge geestelijken.

Middeleeuwen: De periode omstreeks 500 tot omstreeks 1500.

Hoofdstuk 5: De tijd van ontdekkers en hervormers

De tijd van ontdekkers en hervormers vond plaats van 1500 tot 1600. Een andere naam voor de 16e eeuw is de renaissance-tijd.

5.1 De renaissance

De renaissance ontstond in de 15e eeuw. Rijke handelaren en bankiers kregen meer oog voor de goede kanten van het leven en waren minder bezig met God en het hiernamaals.

Het nieuwe levensgevoel ging samen met nieuwe belangstelling voor het klassieke erfgoed (kunst, architectuur, letterkunde en kennis van de Grieken en Romeinen).

De humanisten wilden begrijpen wat de klassieke schrijvers echt hadden bedoeld, los van het christendom. De Turkse verovering van Constantinopel in 1453 gaf het humanisme (stroming onder geleerden vanaf de 15e eeuw die zich vooral kenmerkte door vernieuwde studie van de klassieke filosofie, literatuur en kunst) een extra impuls.

Op een gegeven moment behoorde het lezen van klassieke teksten bij de opleiding van elke burger. De ontwikkeling tot zelfstandig individu werd een nieuw opvoedingsideaal. Een belangrijk humanist buiten Italië was Erasmus van Rotterdam. Hij ging voor een christelijk humanisme.

Een van de belangrijkste natuurwetenschappers uit die tijd is de Poolse sterrenkundige Copernicus. Hij ontwierp een model van het zonnestelsel waarin niet de aarde, maar de zon het stilstaande middelpunt was. Dit zou het wereldbeeld veranderen.

5.2 De Europese expansie (uitbreiding)

Amerigo Vespucci ontdekte Amerika. De Portugezen stichtten in de 16e eeuw versterkte handelsposten rond de Indische oceaan en dreven handel met Chinezen en Japanners. De Spanjaarden onderwierpen Mexico en Peru. Ook gingen ze de goud- en zilvervoorraden gebruiken. Ze vernietigden de indiaanse samenlevingen en dwongen de bevolking voor hen te werken. Ze stierven massaal door ziektes waar ze geen weerstand tegen hadden. Eind 16e eeuw ontstond een nieuwe golf van ontdekkingsreizen. In 1596 probeerde Willem Barentz Indie te bereiken maar strandde op Nova Zembla. In datzelfde jaar bereikte andere Nederlanders Indie wel.

5.3 De kerkhervorming

Erasmus spotte met de onwetendheid, het bijgeloof en de aandacht voor uiterlijkheden binnen de kerk. Hiermee werd hij een voorloper van de reformatie of kerkhervorming (veranderen en verbeteren naar de oorspronkelijke, zuivere staat van de kerk, verzamelaan van christelijke kerken die zijn afgescheiden van de rooms-katholieke kerk). Erasmus zelf bleef ondanks zijn kritiek op de kerk wel katholiek, om kerkscheuring te voorkomen. Maar de kerk kon in de middeleeuwen alle bewegingen die zich tegen haar

keerden als ketterij vernietigen.

31 oktober 1517 spijkerde Luther 95 stellingen op de deur van de Slotkerk in Wittenberg. Deze stellingen gaan voornamelijk over de aflaathandel. Zijn reformatie scheurde het christendom in West-Europa uiteen in twee vijandige kampen: de protestanten die met de kerk van Rome hadden gebroken en de katholieken die trouw bleven aan de paus. De kern van Luthers leer was dat de zondige mens de genade van God niet kon verdienen met 'goede werken', maar dat alleen het geloof hem kon redden. Hij verwierp de verering van heiligen en relikwieën.

In 1555 werd de strijd pas beëindigd met de Godsdienstvrede van Augsburg. Elke vorst mocht voortaan de godsdienst in zijn gebied bepalen.

Na Luther kwamen nog meer hervormers zoals Johannes Calvijn. Terwijl Luther dacht dat het geloof de mens kon redden, geloofde Calvijn dat vanaf het begin van de tijd was voorbestemd wie verdoemd waren tot de hel, en wie uitverkozen voor de hemel.

Ook vond Luther dat de Duitse vorsten het geloof in hun gebied mochten regelen. Calvijn vond dat geen vorst en geen overheid wat over de kerk te zeggen mocht hebben.

5.4 De Nederlandse Opstand

In elk gewest van de Nederlanden had de vorst een stadhouder (plaatsvervanger). De stadhouder voerde bijvoorbeeld overleg met de Staten. Onder Karel V werden meer dan 2000 protestante Nederlanders op de brandstapel verbrand om hun geloof.

Toen Filips de Nederlanden moest verlaten stelde hij zijn halfzus aan als landvoogdes. Het volk kwam in opstand tegen de regering en vroeg om afschaffing van de inquisitie. Filips halfzus beloofde matiging van de inquisitie. Hierdoor voelden de calvinisten zich weer vrijer en brak er een Beeldenstorm uit.

Op 1 april 1572 werd Den Briel ingenomen onder leiding van Willem van Oranje. Den Briel werd toen verlost van Alva, die door Filips gestuurd was om orde op zaken te brengen. Dit alles leidde tot de Nederlandse Opstand (de opstand van de Nederlandse gewesten tegen hun landsheer, de Spaanse koning Filips 2, die uiteindelijk leidde tot een splitsing van de Nederlanden in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden en de vorming van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden in het noorden).

Willem van Oranje richtte de Unie van Utrecht op. De opstand kwam in een diepe crisis toen een katholieke fanaticus Willem van Oranje vermoordde. Onder de zoon van Willem van Oranje (Maurits van Oranje), kreeg de Republiek na 1588 het hele noorden in handen.

Hoofdstuk 6: De tijd van regenten en vorsten

De tijd van regenten en vorsten is de tijd van 1600 tot 1700. In Nederland wordt deze eeuw de Gouden Eeuw genoemd, omdat het een bloeiperiode was van de Nederlandse economie en cultuur.

6.1 Een wereldeconomie

Java was bereikt en na dit succes stampten kooplieden de ene na de andere handelsonderneming uit de grond. Het was ze te doen om peper en om fijne specerijen kruidnagelen, foelie en nootmuskaat. Al snel ontstond tussen de Nederlanders een moordende concurrentie, zodat de winsten schrikbarend daalden.

Op initiatief van de Staten-Generaal werd daarom in 1602 de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) opgericht. Zij gingen voortaan over de handel in Azië, en geen Nederlander mocht er buiten de VOC handel drijven met Azië. Ook mocht de VOC verdragen sluiten met vorsten, vestingen bouwen en oorlog voeren. De VOC was ook een voorbeeld van het opkomende handelskapitalisme, waarbij koopmanondernemers zich met handel en nijverheid bezighielden en een deel van de winst in de onderneming stopten. In de overzeese vestigingen werd een gouverneur-generaal (algemeen bestuurder) de hoogste baas.

De handelsrelaties die Nederlanders en andere Europeanen over de hele wereld aanknoopten, vormden het begin van de wereldeconomie (economisch systeem met wereldwijde handelscontacten waardoor vraag en aanbod elkaar over grote afstand beïnvloedden, bijvoorbeeld de Europese vraag naar suiker en de productie ervan in Azië).

In 1628 boekte Piet Heijn een legendarisch succes met de verovering van de Spaanse 'zilverbloot'.

6.2 De Gouden Eeuw van Nederland

De economie bloeide en kunst en wetenschap bereikten een verbluffend niveau. Het bestuur was in handen van regenten (hoge bestuurders in Nederlandse steden, gewesten en op het platteland, die de bovenlaag van de maatschappij vormden). De steden werden bestuurd door een vroedschap. De stadhouder was de hoogste functionaris in de gewesten. De stadhouder was de machtigste man van de Republiek. Hij was opperbevelhebber van leger en vloot, hield in zijn gewesten toezicht op de rechtspraak en kon gratie verlenen. De gewesten werkten samen in de Staten-Generaal.

Amsterdam was de belangrijkste stapelmarkt (plaats waar goederen in pakhuizen worden opgeslagen en vandaar verder worden verhandeld) van Europa. Je kon het echt de Gouden Eeuw (economische en culturele bloeiperiode) noemen.

De godsdienststrengheid werd niet meer zo nauw genomen, zelfs katholieken konden hun geloof houden, als ze het maar niet al te zichtbaar maakten.

6.3 Het absolutisme

Overal in Europa veroorzaakten godsdienstige tegenstellingen en vorstelijke centralisatiepolitiek opstanden en oorlogen. Maar de uitkomst was overal anders. Engeland werd uiteindelijk een constitutionele monarchie (koninkrijk waarbij de macht van de koning gebonden is aan een grondwet -> constitutie), met een beperkte macht voor de koning. Oostenrijk en Frankrijk werden absolute monarchieën. Daar kreeg de koning juist meer macht dan ooit. Lodewijk XIV werd de langst regerende vorst uit de Europese geschiedenis. Onder hem bereikte het absolutisme (regeringssysteem waarbij de macht van de koning niet wordt beperkt door een grondwet of door rechten van andere organen) een hoogtepunt.

Lodewijk XIV beperkte de macht van de adel en de steden, hij besliste alleen, zonder om toestemming te vragen, de Staten-Generaal riep hij niet meer bijeen. In de provincies stelde hij intendanten aan, deze hoge ambtenaren inden belastingen, rekruteerden soldaten en bemoeiden zich met de rechtspraak, de landbouw en nog veel meer zaken.

Ook maakte hij een eind aan de godsdienstvrijheid en begon de hugenoten (franse calvinisten) te vervolgen. Om het uitgebreide bestuur en leger te financieren, was wel veel geld nodig. Daarom voerde Lodwijks minister van financiën, Jean Baptiste Colbert, een krachtige politiek van mercantilisme (economisch systeem in de 17e en 18e eeuw waarbij de overheid de nationale economie versterkte door bevordering van productie en export, het afremmen van import en ander ingrijpen in de economie), er werden bijvoorbeeld wegen gebouwd en de interne tolleren werden afgeschaft.

6.4 De wetenschappelijke revolutie

De Italiaan Galileo Galilei bevestigde het de theorie van Copernicus, namelijk dat de zon stil staat en de aarde en de andere planeten draaien om de zon heen. Door telescopen te bouwen zag hij dat het oude wereldbeeld niet klopte, hij zag dat de oppervlakte van de maan ruw was en dat de maan niet zelf licht gaf, maar het zonlicht weerkaatste, hij zag dat om Jupiter heen manen cirkelden en hij zag dat de sterren veel verder weg waren dan de planeten.

Galilei moest zijn denkbeelden van de kerk herroepen, en dat deed hij, en pas in 1992 erkende de paus dat niet Galilei, maar de kerk zich had vergist.

De wetenschappelijke revolutie (doorbraak van een wetenschappelijke manier van denken in de 17e eeuw in Europa, waarbij het systematisch verwerven van kennis door eigen observaties, experimenten en logisch redeneren centraal staan), bereikte een hoogtepunt. Er lag een mechanisme aan ten grondslag: de zwaartekracht.

Door de wetenschappelijke revolutie kwamen de exacte wetenschappen tot bloei. Er ontstond een nieuw wereldbeeld, waarin alles logisch en via vaste wetten kon worden verklaard. De telescoop en de microscoop werden uitgevonden. De wetenschappelijke revolutie leidde tot optimisme. Zo leidde de wetenschappelijke revolutie van de 17e eeuw tot de verlichting van de 18e eeuw.

Hoofdstuk 7: De tijd van pruiken en revoluties

Op 14 juli 1789 vond de bestorming van de Bastille plaats in Parijs. Dit was een van de grootste gebeurtenissen in de Franse Revolutie. De tijd van pruiken en revoluties is de tijd van 1700 tot 1800.

7.1 De verlichting

In 1751 begon in Parijs een megaproject: de publicatie van alle nuttige kennis van de mensheid. De grootste deskundigen werkten er aan mee, Het was dan ook voor een hoog doel: een basis leggen voor de verdere vooruitgang van de mensheid. De Encyclopedie ontstond. Het was een typisch product van de verlichting (beweging die meende dat met de rede alles kan worden verklaard en dat een op de rede gebaseerde samenleving opgebouwd moet worden, met rationalisme (gebruik van gezond verstand), vrijheid, gelijke rechten voor alle mensen en verdraagzaamheid zou er meer licht komen in het leven). De verlichting kwam voort uit de wetenschappelijke revolutie van de 17e eeuw.

Een bekende verlichtingsdenker was de Fransman Voltaire. Hij was een voorstander van de godsdienstige vrijheid en tolerantie. Hij was ook een deïst, dat is iemand die gelooft dat een opperwezen het heelal heeft gemaakt, en daar op een gegeven moment klaar mee was, en verder konden de mensen met hun verstand bepalen wat goed en kwaad was, etc.

Andere verlichtingsdenkers gruwden juist van het absolutisme. Als de macht in een hand was, vonden zij, leidde dat tot machtsmisbruik. De Fransman Montesquieu bijvoorbeeld, vond dat wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht van elkaar gescheiden moesten zijn, dit werd ook wel de driemachtenleer genoemd.

7.2 Het ancien regime (de oude orde in samenlevingen, voorafgaand aan democratische revoluties)

Adel en geestelijken hoefden geen belasting meer te betalen. De gewone burgers en boeren gingen hier opnieuw onder lijden. Intussen kwam de overheid van de belastingen niet rond. Er werd op een bepaalde manier geregeerd, namelijk door een verlicht absolutisme (systeem waarbij een verlichte vorst de absolute macht heeft en verlichte hervormingen van bovenaf probeert in te voeren).

Nederland had geen koning en nauwelijks adel. Toch drukten de regenten meer en meer op de rest van de bevolking. Het volk kwam in opstand en riep om de terugkeer van Oranje. De prins van Oranje kon daardoor overal zijn tegenstanders onder de regenten wegwerken en in alle gewesten zelf stadhouder worden. De Republiek leek ineens wel een monarchie. Maar de stadhouder bleek net zo weinig voor het volk te doen als de regenten.

7.3 De democratische revoluties

De onthoofding van Lodewijk XVI was een hoogtepunt in de Franse revolutie die in 1789 was begonnen. En

die revolutie was onderdeel van een reeks democratische revoluties (ingrijpende politieke verandering, waarbij een democratische grondwet word ingevoerd). De Amerikanen wilden geen belasting aan Brittannië betalen, zolang ze niet waren vertegenwoordigd in het Britse parlement. Om hun verzet kracht bij te zetten, vormden de dertien koloniën een gezamenlijk Congres. Hierdoor brak in 1775 de Amerikaanse vrijheidsoorlog uit. 8 jaar later erkende Groot-Brittannië de Amerikaanse onafhankelijkheid, waarna de Verenigde Staten een grondwet (wet waarin staat hoe er geregeerd moet worden en wat de rechten en plichten van de burgers zijn) aannamen.

Bij de grondwet hoorden grondrechten (basisrechten voor alle burgers die zijn vastgelegd in de grondwet).

De Amerikaanse revolutie maakte diepe indruk in Europa, zeker in Frankrijk. Hier was het bewijs dat verlichte ideeën werkten. Uiteindelijk ging zag koning Lodewijk XVI nog maar een uitweg uit de financiële crisis: de Staten-Generaal bijeenroepen. Dat was een breuk met het absolutisme. De burgervertegenwoordigers zouden pas toegeven als er een grondwet was. Lodewijk leek eerst toe te geven, maar spaarde een leger op rond Parijs. Dit bracht de bevolking van Parijs op een hoogtepunt bij de bestorming van de Bastille. Uiteindelijk kregen alleen welgestelden het volledige staatsburgerschap (persoon met de politieke rechten van een burger in een staat) met kiesrecht.

De revolutie werd teruggedrongen en de grootste erfenis van de revolutie was dat de democratische idealen overal wortel schoten.

7.4 Kolonialisme en slavernij

Na 1500 brachten de Spanjaarden en Portugezen de trans-Atlantische slavenhandel (handel in zwarte Afrikaanse slaven tussen Afrika en Amerika) op gang. De sterke Afrikanen waren geschikt voor het zware werk op de plantages en in de mijnen. Vanaf de 17e eeuw deden ook Nederlanders, Britten en Fransen aan de slavenhandel mee. Dit alles was onderdeel van een driehoekshandel tussen Europa, Afrika en Amerika. Deze driehoekshandel werd beheerst door bijvoorbeeld de WIC. De slaven werden behandeld als beesten.

Maar in 1787 richtten Britse abolitionisten (beweging voor de afschaffing van slavenhandel en slavernij) een beweging op tegen slavernij en slavenhandel.

Begrippen hoofdstuk 7

Enheidsstaat: Staat met een hoogste gezag, waaraan lagere organen ondergeschikt zijn.

Rechtsstaat: Staat waarin de rechten en plichten van burgers en overheid zijn vastgelegd in wetten.

Hoofdstuk 8: De tijd van burgers en stoommachines

De tijd van burgers en stoommachines is de tijd van 1800 tot 1900. Met deze eeuw begint de moderne tijd en de contemporaine (eigentijdse) geschiedenis. Deze tijd wordt ook wel de industrialisatietijd genoemd.

8.1 De industriële revolutie

De industriële revolutie betekende voor de mensheid de grootste verandering sinds de komst van de landbouw. Er ontstond een nieuw type maatschappij. Na vele eeuwen ging de landbouwstedelijke samenleving over in de industriële samenleving.

Met de industriële revolutie (omwenteling in productiemethoden, waarbij handarbeid wordt vervangen door machines) maakten handwerktuigen en trekdieren plaats voor machines, aangedreven door stoom en later gas of elektriciteit. Het was wel een traag proces.

Het begon met behoorlijk simpele uitvindingen zoals ijzeren spinmachines en de stoompomp.

De industriële revolutie maakte deel uit van een groot aantal veranderingen, die elkaar versterkten. Een daarvan was de agrarische revolutie (verbetering van landbouwmethodes waardoor de agrarische productie steeg, de bevolking groeide en de boerenbevolking afnam). Een andere onmisbare verandering was de transportrevolutie (radicale verbetering van vervoersmogelijkheden). De stoommachine maakte de stoomlocomotief mogelijk. Via kanalen en spoorlijnen konden goederen vervoerd worden. Er ontstond een nationale markteconomie en Groot-Brittannië werd het middelpunt van de wereldeconomie. De stedelijke arbeidersklasse en burgerij groeiden, het aandeel van de plattelandsbevolking nam snel af.

8.2 Politiek-maatschappelijke stromingen

De industrialisatie leidde tot een sterke groei van burgerij en de arbeidersklasse. Maar de Europese regeringen wilden aan het begin van de 19e eeuw de macht van monarchie en de adel handhaven. Er ontstonden drie grote politieke stromingen die zich daartegen verzetten: het liberalisme, het nationalisme en het socialisme.

Deze politieke stromingen (beweging die deel wil nemen aan het bestuur vanuit bepaalde opvattingen over de juiste inrichting van de maatschappij) verzette zich tegen de autoritaire orde.

De liberalen wilden de vrijheden en rechten van het individu centraal stellen. Maar deze stroming kwam geleidelijk in het gedrang door de opkomst van het socialisme (politiek-maatschappelijke stroming en emancipatiebeweging van de arbeidersklasse die streeft naar meer gelijkheid en gelijkwaardigheid), en een nieuw, agressief nationalisme (voorliefde voor het eigen volk, streven naar nationale zelfstandigheid in een eigen natiestaat).

Er ontstond in Duitsland een Duitse eenheid, onder leiding van de Pruisische kanselier (regeringsleider)

Bismarck.

Aan het eind van deze eeuw kwamen nog twee politiek-maatschappelijke stromingen op: het confessionalisme en het feminisme.

8.3 Democratisering

In 1815 zaten in heel Europa erfelijke vorsten op de troon, maar overal was de macht van de koning afgenomen. Nederland ging samen met België op in het Koninkrijk der Nederlanden. De prins van Oranje kwam op de troon, Willem I. Er kwamen een grondwet en een parlement, maar volksinvloed was er nauwelijks. Het parlement werd benoemd: de Eerste Kamer door de koning, de Tweede Kamer door de provincies.

Toen bekend werd dat Willem I door ongecontroleerde uitgaven het land bijna bankroet had gemaakt, kwam het liberalisme een beetje tot leven. Uiteindelijk liet de geschrokken koning de liberale leider Thorbecke bij zich komen en vroeg hem een nieuwe grondwet te schrijven. De koning was in 24 uur van zeer conservatief zeer liberaal geworden. Thorbeckes grondwet van 1848 gaf de macht aan het parlement. De meeste macht kreeg de Tweede Kamer, die voortaan rechtstreeks door de burgers zou worden gekozen.

Thorbecke bepaalde dat alleen mannen die voldoende belasting betaalden, mochten stemmen.

Aletta Jacobs streed voor algemeen kiesrecht. Dit gebeurde ook onder invloed van het feminisme (het streven naar een gelijkwaardige positie van de vrouw). In 1918 mochten voor het eerst alle mannen stemmen, vier jaar later waren de eerste verkiezingen met algemeen kiesrecht.

8.4 De emancipatiebewegingen

Politiek werd in de 19e eeuw steeds minder alleen een zaak van een kleine elite en steeds meer een zaak van de massa. De kiesrechtuitbreidingen bevorderden de opkomst van emancipatiebewegingen. In veel landen werd het socialisme de sterkste emancipatiebeweging, maar in Nederland werd het socialisme overschaduwd door het confessionalisme.

Het confessionalisme (politiek-maatschappelijke stroming die uitgaat van een geloof -> confessie) kwam pas op in de tweede helft van de 19e eeuw. Vooral de achteruitgang van het christendom en de verscherping van de klassentegenstellingen vonden ze schrikbarend. Ze wilden een christelijke samenleving met harmonische samenwerking met werkgevers en werknemers.

Rechtzinnige protestanten en katholieken die voorheen aartsvijanden waren, gingen nu samenwerken tegen de gezamenlijke vijand: het verlichte liberalisme. Beiden streefden naar gelijkberechtiging van hun

aanhang aan de verlichte burgerij: het waren emancipatiebewegingen (beweging die naar gelijkberechting streeft). Pas in de Eerste Wereldoorlog sloten ze weer vrede.

Het algemeen kiesrecht werd ingevoerd en het bijzonder (christelijk) onderwijs kreeg evenveel geld als het openbare onderwijs. De katholieke kinderen gingen naar een katholieke school en de orthodox-protestantse kinderen gingen naar hun school. Dit versterkte de verzuiling (opdeling van de natie in levensbeschouwelijke groepen (zuilen), waarvan de leden weinig contact hebben met leden van andere zuilen en zijn aangesloten bij verzuilde organisaties, zoals scholen en vakbonden). Geleidelijk vormden ook de socialisten een eigen zuil. De rest van de bevolking ging vanzelf behoren bij de 'neutrale' zuil.

Vrouwen mochten gaan werken, maar het was gebruikelijk dat als ze trouwden, ze stopten met werken.

8.5 De sociale kwestie

De industrialisatie leidde tot het ontstaan van een sociale kwestie: een debat over de slechte arbeids- en leefomstandigheden van de arbeiders. In Nederland kwam dat debat pas na 1870 op gang.

Rond 1870 ontstond in Nederland voor het eerst grootschalige arbeidsonrust. Er waren stakingen, de eerste vakbonden werden opgericht en het socialisme begon nu ook hier op te komen. Ambachtelijke arbeiders kwamen in de problemen door de industrialisatie.

De sociale kwestie (door de industriële revolutie ontstond het vraagstuk van de armoede en de slechte werk- en leefomstandigheden van de arbeiders en de vraag hoe de arbeiders konden worden geïntegreerd in de samenleving) veroorzaakte bij de burgerij twijfel aan het ver doorgevoerde economisch liberalisme.

Artsen, onderwijzers en sommige fabrikanten wilden een verbod op kinderarbeid. Op initiatief van het liberale Kamerlid Van Houten werd in 1874 de kinderarbeid voor het eerst wettelijk beperkt, het verbod het in dienst nemen van kinderen onder de twaalf jaar.

Op een gegeven moment kwam er de Arbeidswet die in de industrie nachtarbeid voor vrouwen en jongens tot zestien jaar verbod en hun werkdag beperkte tot elf uur.

8.6 Het moderne imperialisme

Het grootste deel van de 19e eeuw was Groot-Brittannië de absolute wereldmacht op zee. In de tijd van het modern imperialisme (de Europese expansie vanaf 1870, waarbij Europese mogendheden hun koloniale bezit uitbreidden en hun kolonies grondiger gingen exploiteren, het streven naar territoriale machtsuitbreiding door directe heerschappij of via invloedssferen) kreeg Groot-Brittannië te maken met concurrentie.

Er ontstonden nieuwe industrieën, zoals de elektronische, de chemische, de staal- en de olie-industrie. Er ontstond een wereldwijde arbeidsverdeling. Ook de ontwikkeling van de transportsector versterkte de koloniale expansie (opening Suezkanaal).

Hoofdstuk 9: De tijd van de wereldoorlogen

De tijd van de wereldoorlogen is de tijd van 1900 tot 1950.

9.1 De Eerste Wereldoorlog

Op 4 augustus 1914 begon de Eerste Wereldoorlog. En steeds duidelijker stonden twee blokken tegenover elkaar: Duitsland en Oostenrijk-Hongarije (de centralen) aan de ene kant, Rusland, Frankrijk en Engeland (de geallieerden) aan de andere kant.

Dit brak uit in een oorlog, maar zonder doorbraak. Eind 1914 waren er al meer doden gevallen dan in alle oorlogen daarvoor bij elkaar. Met nieuwe wapens probeerden men elkaar te doden, zoals gifgas en gevechtsvliegtuigen. Op 11 november 1918 zwegen de wapens, er waren enorm veel doden gevallen, maar er was weinig bereikt.

9.2 De economische wereldcrisis

In 1929 begon een economische wereldcrisis, die vele jaren zou duren. De crisis bracht overal verarming, werkloosheid en wanhoop. De crisis (ernstige verslechtering) kwam des te harder aan omdat er geen rekening mee was gehouden, omdat er al tientallen jaren geen crisis meer was geweest door de technologische veranderingen.

Op 24 oktober 1929, Zwarte Donderdag, brak op de effectenbeurs van New York paniek uit. De fors gestegen aandelenkoersen daalden ineens pijlsnel en zouden tot 1932 blijven dalen. Het spaargeld van miljoenen Amerikanen verdampte. De landbouw en industrie konden hun producten niet meer kwijt, de ene na de andere fabriek moest sluiten. Miljoenen wanhopige werklozen hadden nauwelijks te eten. Over heel de wereld ging het zo. Het wereldkapitalisme leek ten dode opgeschreven. De liberale economische politiek werkte niet meer.

Er kwam pas herstel toen de nieuwe Amerikaanse president Roosevelt in 1933 zijn nieuwe plan begon uit te voeren. Dit kwam erop neer dat de overheid op grote schaal ingreep in de economie. Er kwamen sociale uitkeringen. Toch ging de crisis niet echt over. Het enige land zonder werkloosheid was de Sovjet-Unie.

Dit alles maakte dat de overheid na de oorlog de greep op de economie vergrootte en er een uitgebreid stelsel van sociale zekerheid kwam.

9.3 De totalitaire systemen

De Eerste Wereldoorlog bracht een antidemocratisch monster voort: het totalitarisme. Kort na elkaar ontstonden na 1917 drie totalitaire ideologieën (een geheel van opvattingen over de maatschappij): het communisme (radicale politieke stroming die het particuliere bezit van de productiemiddelen wil afschaffen), het fascisme (verzamelnaam voor extreemnationalistische ideologieën en stromingen, die geweld verheerlijken, antidemocratisch en anticommunistisch zijn en de nadruk leggen op krachtig leiderschap) en het nationaalsocialisme (ook wel nazisme, variant van het fascisme, het stelt alleen niet de staatsmacht voorop, maar de rassenleer). In Rusland greep Lenin de macht als communist. In Italië greep Mussolini de macht als fascist. Adolf Hitler greep de macht als nationaalsocialist in Duitsland. Volgens de rassenleer voerde de Duitsers een strijd op leven en dood met minderwaardige rassen, zoals slaven en joden. In de communistische ideologie deden ras en natie er niet toe, maar ging het er om dat wereldwijd de arbeidersklasse aan de macht kwam. Communisme en fascisme hadden ook belangrijke overeenkomsten, waardoor ze beiden gerekend kunnen worden tot het totalitarisme (politiek systeem dat een totale controle van de maatschappij nastreeft, ook het denken en voelen van alle mensen).

Het symbool van de nazi's was het hakenkruis, en het symbool van de communisten was een hamer en een sikkel. Er werd meedogenloos geheerst en werden veel mensen vermoord die tegen het regime ingingen.

9.4 Propaganda en communicatie

De totalitaire regimes drukten niet alleen alle verzet de kop in, ze wilden ook dat iedereen zich met hart en ziel voor hen inzette. Om enthousiasme te wekken, voerden ze propaganda (het verspreiden van ideeën en het beïnvloeden van meningen). Ze gebruikten vlaggen, vaandels en andere symbolen, verspreidden posters, verheerlijkten de eigen leiders en maakten die van hun tegenstanders zwart, en schilderden de eigen ideologie zo positief mogelijk af en die van de tegenstanders zo negatief mogelijk. De Eerste Wereldoorlog betekende een impuls voor de staatspropaganda. De propaganda werkte beter dan ooit doordat hij werd gecombineerd met onderdrukking. Het effect van de propaganda werd verder vergroot door het gebruik van nieuwe communicatiemiddelen (alle middelen waarmee informatie wordt overgebracht). De Joden werden op een wrede manier zwart gemaakt op films en radio. In de Sovjet-Unie werd Stalin verheerlijkt, in Duitsland werd Hitler verheerlijkt.

Belangrijk voor de totalitaire regimes waren ook de massaorganisaties (organisatie waarbij grote massa's mensen aangesloten zijn). Mensen en kinderen werden overal geïndoctrineerd.

9.5 Verzet tegen het imperialisme

Tussen de wereldoorlogen groeide in de koloniën het verzet tegen het Europese imperialisme. De Nederlandse regering was niet van plan hieraan toe te geven. De koloniale overheersing sprak niet overal meer vanzelf na de Eerste Wereldoorlog. Mahatma Gandhi was bijvoorbeeld de leider van het Indiase

verzet. Hij streefde naar de vestiging van een nationale staat, met gelijke rechten voor iedereen. Hij keerde zich tegen de industrialisatie. India kreeg van de Britten een grote mate van zelfbestuur. Ook in Nederlands-Indië ontstonden opstanden onder invloed van de communistische partij. Dit werd later weer de kop in gedrukt.

9.6 De Tweede Wereldoorlog

Volgens Hitler moest de Eerste Wereldoorlog worden overgedaan, maar nu zou Duitsland overwinnen en heel Europa in zijn macht krijgen. De Tweede Wereldoorlog begon met spectaculaire Duitse successen. De Duitsers liepen Polen onder de voeten vielen in het voorjaar van 1940 Nederland, België en Frankrijk aan. Tegen deze blitzkrieg waren de Fransen en Britten niet opgewassen. Na de uitschakeling van Frankrijk wilden de Duitsers het Britse luchtruim veroveren. Boven Zuid-Engeland ontbrandde een luchtoorlog, die Groot-Brittannië op het nippertje overleefde. Duitsland ging nog wel maanden door met het bombarderen van Londen en andere Engelse steden. Er vielen enorm veel doden en miljoenen mensen vluchtten naar het platteland. De Duitsers veroverde de Balkan en trokken daarna de Sovjet-Unie binnen. Ze veroverden ontzettend veel maar bij Moskou werden ze teruggeslagen. Hitler verklaarde de oorlog aan de VS, maar hiermee tekende hij zijn doodvonnis. Maar de Sovjetsoldaten sloegen de Duitsers steeds verder terug en Duitsland onderging een verschrikkelijke nederlaag. De westelijke geallieerden landden in 1944 in Normandië. Toch viel Berlijn pas op 2 mei 1945. Hitler had zelfmoord gepleegd. Een week later gaf Duitsland zich over. Het dodental van de Tweede Wereldoorlog was zes keer zo hoog als dat van de Eerste Wereldoorlog. Alle partijen pasten in de Tweede Wereldoorlog op ongekende schaal geweld toe tegen de burgerbevolking. Ook van de Sovjetzijde werd de oorlog met grote wreedheid gevoerd. Ook de westelijke geallieerden terroriseerde de Duitse burgerbevolking. Grote Duitse steden werden gebombardeerd door de Britten en de Amerikanen. Uiteindelijk kostte dat een miljoen burgers het leven. Na de Duitse capitulatie (overgave) moesten de VS nog afrekenen met Japan. Die boden fanatiek verzet. De Amerikanen bombardeerde alle Japanse steden. Toen dat niet hielp zetten ze hun nieuwste massavernietigingswapen in, de atoombom. Het effect was zo ontzagwekkend en afschuwelijk dat Japan een week later capituleerde.

9.7 Genocide

Het was de eerste kennismaking van het westen met de genocide (volkerenmoord) op de joden. De Holocaust herinnert eraan waartoe racisme en discriminatie kunnen leiden. Verbittering en frustratie bleken wel degelijk een voedingsbodem voor antisemitisme (vijandigheid tegen joden). Het anti-joodse geweld wat allang zichtbaar was, barste los in de kristalnacht, in de nacht van 9 op 10 november 1938. Honderden joden werden vermoord en winkels en huizen werden geplunderd. Hitler gaf het uitmoorden van de joden in handen van de SS. De Endlösung (eindoplossing) van Hitler was dat het continent zou worden uitgekamd en alle joden vergast zouden worden in de daarvoor bestemde gaskamers in de vernietigingskampen. Eind 1942 waren er al vier miljoen joden vermoord.

9.8 De bezetting

10 mei 1940 vielen de Duitsers Nederland binnen. Nederland was verbijsterd, want ze hadden gehoopt weer neutraal te blijven. Nederland capituleerde al op de vijfde dag. De regering, inclusief koningin Wilhelmina, vluchtte naar Londen. Hitler benoemde de nazi Seyss-Inquart tot rijkscommissaris, ofwel hoogste machtshebber in Nederland. De bezetting (toestand waarin een legermacht een gebied is binnengetrokken en dat onder bedwang houdt) was begonnen. Via de Unie hoopten Duitsers de Nederlanders tot het nationaalsocialisme te bekeren, maar dat bleek een illusie. De onderdrukking en terreur namen toe. De joden werden weggevoerd. De bezetting werd onaangenaam. Auto's en fietsen werden in beslag genomen, radio's moesten worden ingeleverd. Velen doken onder om aan de dwangarbeid te ontkomen en er kwamen tekorten aan alledaagse artikelen, zoals textiel, schoenen en zeep. De Duitsers gedroegen zich steeds barser.

In september 1944 bevrijdden de geallieerden het zuiden, maar ze bleven steken bij de grote rivieren. In Holland en Utrecht volgde een Hongerwinter die duizenden mensenlevens kostte. Alles was grauw en treurig. Er was op straat geen verkeer meer, treinen reden niet meer, overal lag puin, vuilnis werd niet opgehaald, scholen bleven dicht, er was geen stroom meer en nog maar een heel klein beetje water. Toen in mei 1945 de bevrijding kwam, was Nederland geruïneerd. De bezetting was zo'n nachtmerrie geworden dat voortaan de geschiedenis werd opgedeeld in 'voor en na de oorlog'.

Hoofdstuk 10: De tijd van televisie en computer

De tijd van televisie en computer is de tijd van 1950 tot nu. Televisies en computers staan symbool voor de welvaarts-groei in de westerse wereld.

10.1 Dekolonisatie

In 1945 begreep de Britse regering dat de dagen van het koloniale rijk geteld waren. Ze hadden ook hun handen vol aan de wederopbouw in hun eigen land. De nieuwe socialistische regering besloot daarom India zo snel mogelijk te verlaten. Deze aftocht leidde tot drama's. De haat tussen moslims en hindoes kreeg alle ruimte en er vielen honderdduizenden doden. Brits-Indië viel uiteen in twee staten: India en Pakistan, hindoes in India, moslims in Pakistan. In Palestina liep het joods-Palestijnse geweld uit de hand, de joden riepen de staat Israël uit. De oorlog eindigde negen maanden later met de verdrijving van driekwart van de Palestijnen. Op 17 augustus 1945 riep Soekarno in Indonesië de onafhankelijkheid uit. Ho Chi Minh deed hetzelfde in Vietnam.

Twee nieuwe supermachten maakten de dienst uit: de VS en de Sovjet-Unie. Nederland stuurde soldaten naar Indonesië, maar het mocht niet baten, er kwamen er velen van om. Uiteindelijk dwongen de VS Nederland om Indonesië op te geven. Ook Frankrijk moest de Vietnam en Algerije opgeven en Nederland gaf vrijwillige Suriname de onafhankelijkheid. In Europa had de trots op de koloniale imperia (koninkrijk) plaatsgemaakt voor schaamte over het koloniale verleden.

10.2 De Koude Oorlog

De Tweede Wereldoorlog was nauwelijks voorbij toen een nieuw wereldwijd conflict ontstond: de Koude Oorlog (toestand van permanente vijandschap tussen de VS en de Sovjet-Unie, die van 1945 tot het einde van de jaren 1980 de wereldpolitiek beheerste. Er kwam een machtsverdeling in Europa en de gebieden werden verdeeld. De wereld raakte verdeeld in twee blokken. Midden in Europa kwam een ondoordringbaar 'ijzeren gordijn'. Om te voorkomen dat Stalin ook andere landen in zijn macht kreeg, beloofde de Amerikaanse president Truman economische en militaire steun aan landen die door het communisme werden bedreigd. Met deze containmentpolitiek (indamming) wilde hij het communisme 'indammen'. In de westerse bezettingszones kregen de Duitsers in 1949 weer een eigen staat: de Bondsrepubliek Duitsland. In de sovjetzone stichtten de communisten de Duitse Democratische Republiek (DDR). Daarmee was in Europa de blokvorming (tijdens de Koude Oorlog vormden de VS en de Sovjet-Unie twee vijandige, ideologisch tegengestelde blokken) voltooid.

De Korea-oorlog veroorzaakte paniek in Europa. Met de atoombom leek Stalin gevaarlijker dan ooit. Miljoenen mensen sloegen al voedselvoorraden in, maar er gebeurde niets -> vandaar dat het de koude oorlog heet. In 1961 bouwde de DDR de Berlijnse Muur.

De zwaarste atoombommen werden getest, maar niet gebruikt, omdat ze zo'n ontzagwekkend vernielende kracht hadden. Toch ontstond er een bizarre wapenwedloop (race om het sterkste wapenarsenaal te krijgen). Ze bouwden kernraketten. Hierna sloten ze een wapenbeheersingsakkoord. Men geloofde in de oude Romeinse overtuiging dat wie vrede wil, zich moet voorbereiden op oorlog. De kernwapens moesten de vijand afschrikken. Zo bleef de dreiging van een allesvernietigende atoomoorlog (oorlog gevoerd met kernwapens) bestaan. De angst voor een nucleaire Holocaust leidde in West-Europa tot massale protesten.

De Sovjet-Unie werd geregeerd door bejaarden, die de economische problemen twintig jaar lang hadden laten voortwoekeren. Hierna kwam Gorbatsjov aan de macht, en stopte de wapenwedloop. Na 1985 werd de Koude Oorlog verrassend snel beëindigd. Nadat Gorbatsjov had laten blijken dat hij het communistische blok niet meer met dwang bijeen zou houden, viel het in 1989 uiteen. De problemen in de Sovjet-Unie namen alleen maar toe. De Sovjeteconomie stortte in en in 1991 scheidde de ene na de andere Sovjetstaat zich af. De overgebleven staten hieven de Sovjet-Unie met Kerstmis 1991 op. De Koude Oorlog was definitief voorbij.

10.3 Welvaart en cultuur

Rond 1948 begon in de westerse wereld een lange periode van ongekennde economische groei, die tot 1973 zou duren. Door de welvaart in deze 'gouden jaren' veranderde het dagelijks leven in Europa grondig en voorgoed, ook in Nederland. De regering gaf ruim baan aan de industrie en begon met de opbouw van de sociale zekerheid. Al in 1947 regelde Drees dat iedere 65-plusser een uitkering kreeg; later werd dat de AOW. In 1970 was het autobezit algemeen en stond er in bijna elke Nederlandse huiskamer een tv-toestel. De Nederlanders veranderden van een zuinig, sober volk in een natie van gretige consumenten.

In 1973 kwam abrupt een eind aan deze gouden jaren. Voor het eerst sinds de crisisjaren ontstond massawerkloosheid. Vooral in de industrie, werd veel geautomatiseerd, waardoor veel werkloosheid ontstond. Toch begon de welvaart na 1985 weer te stijgen. Vooral toen na 1995 de informatiemaatschappij (postindustriële samenleving -> samenleving waarin mensen in werk en vrije tijd veel gebruikmaken van informatie- en communicatietechnologie, zoals computers en mobiele telefoons) tot volle ontplooiing kwam.

De toenemende welvaart en bestaanszekerheid gaven een gevoel van vrijheid en onafhankelijkheid. Dat leidde tot grote sociaal-culturele veranderingen (veranderingen in de relaties tussen groepen in de samenleving, zoals mannen en vrouwen). Voorheen werkten mannen, vrouwen zorgden, kinderen gehoorzaamden hun ouders zonder vragen, over seks werd niet gesproken en de meeste Nederlanders gingen naar de kerk. Vanaf 1960 veranderde dat helemaal.

Het gezin bleef de meest voorkomende samenlevingsvorm, maar binnen het gezin veranderde veel. Thuiszitten voor de vrouw werd saai, dat was een van de oorzaken van de 'tweede feministische golf'. De vrouwenemancipatie was onderdeel van een bredere ontwikkeling: de individualisering. Het individu met zijn behoeften stond centraal.

10.4 De Europese eenwording

De welvaartsgroei hielp de vijandschap in Europa te overwinnen. Na 1945 vochten de Europese landen hun meningsverschillen niet meer uit op het slagveld, maar aan de onderhandelingstafel. Europa werd een eenheid.

Schuman stelde voor de Franse en Duitse staal- en steenkoolsector onder gemeenschappelijk bestuur te brengen, dit om een revanche van de Duitsers te voorkomen. Het plan van Schuman leidde in 1952 tot de oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS). Ze had zes leden: Frankrijk, Duitsland, Italië, Nederland, België en Luxemburg.

De Duitse hereniging werd voor Europa het uur van de waarheid. Op 9 november 1989 viel de Berlijnse Muur. Duitsland wilde zich herenigen met Oost-Duitsland.

Er werd voorgesteld om de goede samenwerking te houden. Als symbool voor de eenheid werd de gemeenschap omgedoopt in Europese Unie (samenwerkingsverband van Europese staten). Er zou een gemeenschappelijke munt komen, en de euro kwam op 1 januari 2002.

10.5 Pluriforme en multiculturele samenlevingen

Veel Nederlands-Indiërs hadden zich in Nederland gevestigd, maar in het begin vormden dit problemen. Na verloop van tijd gingen deze problemen over en vonden de Indo's werk en gingen op in de samenleving. Met de Molukkers waren meer problemen. Ook dit veranderde na een tijd. Op een gegeven moment

kwamen er grote groepen Turken en Marokkanen naar Nederland als 'gastarbeiders'. Waar in het begin ook problemen waren met de Surinamers, werden zij op een gegeven moment een kleurrijke aanwinst van de multiculturele samenleving (een samenleving waarin verschillende culturen naast elkaar en door elkaar leven). Tegelijk groeide de onvrede over de asielzoekers en illegalen (mensen die niet legaal in een land verblijven). Marokkaanse jongen werden steeds vaker in verband gebracht met overlast en criminaliteit. Veel Nederlanders voelden zich niet meer thuis in Nederland. De aanwezigheid van allochtonen en moslims had Nederland veranderd. Nederland was een pluriforme samenleving (veelvormig) geworden.